

УДК 376.091.3-056.36:91

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-213-141-146

ЗАВІТРЕНКО Долорес Жораївна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2005-4810>
e-mail: zavitrenkod@gmail.com

БЕРЕЗЕНКО Наталія Олегівна –

здобувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3333-8924>
e-mail: nberezenko29@gmail.com

НАГОРНА Олена Василівна –

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8045-1260>
e-mail: len.lex.kir7@gmail.com

КОРЕКЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ В УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Вивчення географії передбачає активне функціонування вищих психічних процесів: мислення, уваги, пам'яті, уяви тощо. Дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених показало, що систематичне використання спеціальних прийомів роботи, спрямованих на корекцію і подальший розвиток цих процесів дають позитивні результати. Перспективу нашого дослідження вбачаємо у розробці та впровадженні у навчання учнів з ІІІ новітніх корекційно спрямованих засобів навчання з географії з друкованою основою.

Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого і, водночас, на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури і соціальної практики. Педагогічна система базується на інноваційній діяльності, формуванні і розвитку загальнолюдських цінностей, розвитку потенційних можливостей учасників навчально-виховного процесу, самореалізації особистості. Нагальна необхідність врахування сприйняття учнів, допоможуть розпізнати в кожному школяреві його індивідуальні особливості та допоможе дитині швидко сприймати навчальний матеріал як йому зручно, і на цій основі виховувати у нього прагнення до пізнання та набуття різних видів компетентностей. Системне використання інтерактивних методів є актуальним для сучасної освіти, та виступає ґрунтовною складовою у формуванні компетентної особистості учня як громадянина демократичного суспільства.

Головним завданням роботи спеціальної школи визначено педагогічну корекцію інтелектуальних порушень у школярів. Ефективність педагогічної корекції на уроках географії залежить від врахування стану інтелектуального розвитку дітей, властивих їм індивідуально-типологічних особливостей, дотримання індивідуального підходу та виховання інтересу до уроків географії. Такий підхід забезпечить виконання спеціальною школою основного завдання щодо роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями.

У статті наголошується, що порушення вищих форм пізнавальної діяльності у школярів з інтелектуальною недостатністю призводять до значних труднощів при оволодінні навчальним матеріалом. Спеціальна школа - це навчальний заклад, який розрахований на інтелектуальний потенціал цих учнів і навчання в якому дає їм можливість після закінчення адаптуватись до життя в суспільстві. Враховуючи труднощі оволодіння ними знаннями, об'єм навчальною матеріалу зменшений порівняно з загальноосвітньою школою.

Ключові слова: спеціальна освіта, корекція, географія, учні з інтелектуальними порушеннями, пізнавальна діяльність, освітній процес.

ZAVITRENKO Dolores Zhoraivna–

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Special Education and Human Health of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2005-4810>
e-mail: zavitrenkod@gmail.com

BEREZENKO Natalia Olegivna –

is a Post-Graduate Student of the Department of Pedagogy and Educational Management of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3333-8924>
e-mail: nberezenko29@gmail.com

NAHORN Olena Vasylivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, senior teacher of the Department of Special Education and Human Health
of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8045-1260>
e-mail: len.lex.kir7@gmail.com

CORRECTION OF INTELLECTUAL VIOLATIONS IN THE PUPILS OF THE SPECIAL SCHOOL AT THE LESSONS OF GEOGRAPHY

The study of geography involves the active functioning of higher mental processes: thinking, attention, memory, imagination, etc. The study of domestic and foreign scientists showed that the systematic use of special work methods aimed at the correction and further development of these processes yield positive results. We see the perspective of our research in the development and implementation of the latest correction-oriented teaching aids in geography with a printed basis in the education of students from IP.

The current stage of the development of the education system in Ukraine is characterized by educational innovations aimed at preserving the achievements of the past and, at the same time, at modernizing the education system in accordance with the requirements of the times, the latest achievements of science, culture and social practice. The pedagogical system is based on innovative activities, the formation and development of universal values, the development of the potential opportunities of the participants in the educational process, and the self-realization of the individual.

The urgent need to take into account the perception of students will help to recognize the individual characteristics of each student and will help the child to quickly perceive the educational material as it is convenient for him, and on this basis to nurture in him the desire for knowledge and the acquisition of various types of competences. The systematic use of interactive methods is relevant for modern education, and acts as a fundamental component in the formation of a competent personality of a student as a citizen of a democratic society.

The main task of the work of the special school is the pedagogical correction of intellectual disorders in schoolchildren. The effectiveness of pedagogical correction in geography lessons depends on taking into account the state of intellectual development of children, their individual and typological features, observing an individual approach and fostering interest in geography lessons. This approach will ensure that the special school fulfills the main task of working with students with intellectual disabilities.

The article emphasizes that violations of higher forms of cognitive activity in schoolchildren with intellectual disabilities lead to significant difficulties in mastering educational material. A special school is an educational institution that is designed for the intellectual potential of these students and the training in which gives them the opportunity to adapt to life in society after graduation. Taking into account the difficulty of mastering their knowledge, the amount of educational material is reduced compared to a comprehensive school.

Key words: special education, correction, geography, students with intellectual disabilities, cognitive activity, educational process.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Система здобуття базової середньої освіти в Україні передбачає оволодіння ключовими компетентностями (вільне володіння державною мовою, інноваційність, навчання впродовж життя тощо) та наскрізними вміннями (висловлювати власну думку, читати з розумінням, приймати рішення та ін.). За таким же стандартом здобувають освіту учні з особливими освітніми потребами, зокрема діти з інтелектуальними порушеннями (далі – діти з ІП). Але їхнє навчання містить й корекційно-розвитковий складник, який передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію порушень. Тому, зміст навчальних програм з предметів стає інструментом для здійснення такої роботи. Уроки географії відіграють велику роль у всебічному розвитку учнів з ІП, їхньому вихованні. Вивчення корекційних можливостей уроків є актуальним й дотепер. Адже, науково-методичне забезпечення географії постійно оновлюється, розробляються нові програми, підручники, засоби навчання, удосконалюється методика викладання. З огляду на це, важливо визначити вплив та корекційну значущість уроків географії.

Особливості психофізичного розвитку дітей з ІП обумовлюють корекційну спрямованість занять з формування елементарних географічних уявлень. Зазвичай, у дітей з інтелектуальною недостатністю виявляється недорозвинення наочних форм мислення. Це обмежує збагачення наявного досвіду новими знаннями, а також ускладнює засвоєння

навчального матеріалу. Отже, у процесі навчання дітей у спеціальному закладі доцільно проводити корекційну роботу з формування наочно-дійового мислення. Саме практичні вправи і завдання з формування елементарних уявлень мають достатній потенціал у цьому напрямі.

діяльність, емоційно-вольову сферу, мовлення та особистість дітей з ООП.

Мета статті: здійснити теоретичне узагальнення корекційних можливостей уроків географії для розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не зважаючи на величезний науково-методичний доробок, вчені продовжують досліджувати географію у різних аспектах. Зокрема, у загальній методиці навчання питанням методичного забезпечення географічної освіти присвячені праці Л. Вішнікіної, Й. Гілецького, С. Коберніка, Р. Коваленка, В. Самойленко, О. Скуратович, О. Топузова, Г. Уварова, тощо. Предмет географії розкрито у працях А. Гетнера, А. Григор'єва, А. Гумбольта. Упровадженню компетентнісного підходу у навчанні географії присвячені роботи Л. Вішнікіної, Т. Гільберг, В. Дронова, Л. Зеленської, Л. Покась, В. Самойленка, О. Тімець, О. Топузова, Г. Уварової та ін. У спеціальній методиці навчання географії учнів з ІП питанням навчально-методичного забезпечення географічної освіти присвячені праці Ю. Галецької, О. Головатої, Л. Дробот, С. Дубовського, Т. Скиби, В. Липи,

Л. Одинченко, Т. Пороцької, В. Синьова та ін. Корекційну спрямованість географії дослідили: І. Кабелко, М. Кузнецова, Т. Пороцька, В. Ликій, О. Липецька, В. Синьова та ін. Проте, актуальності тема не втратила й досі, практики й науковці постійно перебувають у пошуках методів та засобів корекційного впливу на пізнавальну

Виклад основного матеріалу дослідження. Засвоєння географічного матеріалу є спеціально організованим, чітко розпланованим і керованим процесом взаємодії між учителем і учнями з метою досягнення результатів, визначених відповідними державними нормативно-правовими документами у галузі освіти (державними стандартами, освітніми програмами тощо).

Загальна мета географічної освіти в спеціальній загальноосвітній школі для дітей з вадами інтелекту – формування в учнів комплексного узагальнюючого уявлення про Землю як планету; розуміння природничо-географічних і соціально-економічних процесів; формування географічної культури; виховання патріотизму та любові до рідного краю, Батьківщини. Основними освітніми завданнями курсу географії України в 9 класі спеціальної

школи є поглиблення і узагальнення теоретичних знань з фізичної географії; формування фізико-географічних знань учнів про природні умови і природні ресурси України, їх комплексне і раціональне використання; економіко-географічне положення України; природо-ресурсний потенціал розвитку господарства держави; демографічні проблеми населення України; галузеву структуру народного господарства України; розвиток та розміщення провідних галузей та міжгалузевих комплексів; формування картографічної грамотності і культури школярів; вироблення в учнів умінь практично застосовувати здобуті географічні знання, користуватися джерелами географічної інформації.

Географія – це єдиний навчальний предмет у загальноосвітній школі, який допомагає особистості учня навчитися комплексно аналізувати, моделювати і прогнозувати як природні, так і соціально-політичні явища на трьох рівнях узагальнення: локальному, регіональному і глобальному [9].

Поєднує наукові та предметні знання, що є основою розвитку когнітивної сфери особистості, формування в учнів системи сучасних об'єднаних знань про планету Земля та її зв'язки з Космосом, місце людини та суспільства в складній системі природних і соціальних зв'язків, місце особистості в історико-географічному контексті. Навчальний предмет забезпечує формування в учнів наукової картини світу на міжпредметному рівні, а також є умовою для формування умінь досліджувати її. Формування географічної компетентності на тлі уточнення і поглиблення загальногеографічних знань, умінь і навичок, формування власної системи наукових суджень та ціннісних орієнтирів відбувається під час вивчення географії країни проживання. Вивчення учнями географічних явищ, процесів, закономірностей на рівні місця проживання та України дозволяє зрозуміти їх

динаміку і створює умови для критичного і обгрунтованого їх аналізу і порівняння. Для реалізації цієї мети потрібно забезпечити вчасне наукове оновлення інформації про країну, відповідним чином організувати зміст навчання на уроках географії України та підібрати ефективні методи навчання [8].

Особливість географії полягає в її природно-суспільному змісті, тому що курс об'єднує природні та суспільні елементи наукових знань. Сучасна географія вивчає просторово-часові взаємозв'язки та взаємодії в географічній дійсності, є цілісною системою «людина – природа – економіка – навколишнє середовище» [3].

Процес навчання географії України з урахуванням вікових інтелектуальних та психологічних особливостей має сприяти не лише формуванню географічної картини світу України, а й вихованню патріотизму, толерантності, що є нині дуже актуальним. Географічна освіта є невід'ємною частиною загальної системи навчання, спрямованої допомогти учням краще зрозуміти особливості просторових взаємозв'язків на земній поверхні, характер освоєння географічної оболонки людиною, усвідомити велике розмаїття і цілісність природи Землі в межах географічної оболонки та водночас осмислити єдність і вразливість природних об'єктів, залежність їх від дій людського суспільства, озброєного сучасними технічними та технологічними засобами впливу на навколишнє середовище. Формуючи географічне уявлення про світ як обов'язкову складову загальнонаукової картини світу, вчителі географії навчають учнів основної школи комплексно розглядати природу, населення і господарство, усвідомлювати особисту відповідальність і причетність до змін природних комплексів і географічних об'єктів [2].

Відзначають, що навчальна програма з географії передбачає розвиток творчої, високо освіченої та конкурентоспроможної особистості, тому застосування творчих завдань у комфортно створених умовах у процесі здобуття знань є основою для становлення такого учня. А гарантією його високого кваліфікаційного рівня є вміння застосовувати набуті за період навчання в школі знання в життєвих реаліях, що були розвинені в процесі формування пізнавальних умінь як під час навчального процесу, так і в позаурочний час.

Пріоритетну роль географічному матеріалу, що має велике значення у здійсненні проблемного навчання та самостійної роботи учнів у формуванні пізнавального інтересу, шляхів забезпечення єдності, ролі природоохоронної поведінки і краєзнавства, групових форм навчання та дидактичних ігор як умов формування інтересів учнів у навчальній і виховній діяльності. Тому й не дивно, що використання нетрадиційних методів навчання призводить до активізації пізнавальної діяльності на уроках, збагачує, систематизує і закріплює знання, сприяє до їх усвідомленого застосування, мотивує до навчання в цілому. Учень стає активним, зацікавленим, рівним учасником освітнього процесу. У нього відбувається відхід від стереотипного мислення та дій, що дозволяє розвинути раціональне прагнення до знань. Така

робота на уроці й у позаурочний час має велике освітнє, виховнє, розвиваюче значення, а також дозволяє здійснювати компетентісно-орієнтований підхід. При застосуванні нетрадиційних методів і прийомів навчання у дітей розвивається образне, логічне мислення. Використання нетрадиційних підходів у викладанні географії є вагомим засобом у формуванні мотиваційної особистості, яка буде прагнути здобути знання задля успішного майбутнього та гуманного відношення до всього живого.

Особливість географії як шкільного предмета полягає у тому, що закономірною умовою її засвоєння є наявність в учнів умінь використовувати різноманітні джерела інформації: текстові, картографічні, статистичні тощо. Оволодіти такими вміннями можливо лише у процесі виконання практичних завдань. Учні використовують різноманітні засоби навчання, вчаться за їх допомогою отримувати нові знання й закріплювати їх у навички. Практичні завдання передусім скеровані на формування вмінь і навичок розробляти й аналізувати моделі географічних об'єктів і процесів, вести обрахунки їхніх кількісних показників [1].

Географічний матеріал має багато можливостей не лише у засвоєнні знань, а й корекції порушень. Зупинимося на цьому детальніше.

Загальною метою вивчення географії як навчального предмету у спеціальній школі для дітей з ІІ є формування в учнів елементарних географічних знань про природу, населення і господарство свого краю, України та зарубіжних країн; розкриття взаємодії людини і природи, взаємозв'язків і відношень між природними і суспільними явищами для забезпечення повноцінного функціонування особистості в оточуючому світі [7].

Освітній процес з географії для дітей з інтелектуальними порушеннями відбувається за новими програмами, побудованими з урахуванням потреб сучасного суспільства, яке залежить від глибокого й правильного вибору методів навчання, що в свою чергу викликає необхідність використання різних джерел знань з предмету. При цьому виникає проблема відбору та використання таких засобів навчання, які будуть максимально відповідати вимогам особистісно-орієнтованого навчання та розширювати інтелектуальний потенціал учнів.

Аналіз навчальної програми з географії для учнів з ІІ показав, що мета дисципліни реалізується через розв'язання корекційно-розвиткових завдань:

- формування елементарних географічних уявлень і понять про природу, населення та господарство різних територій;

- засвоєння учнями географічної термінології, необхідної для розуміння сучасної інформації і використання у повсякденному житті;

- формування умінь практично застосовувати здобуті знання, користуватися джерелами географічної інформації;

- розвиток розумових здібностей учнів, зв'язного мовлення, емоційно-вольової сфери, пізнавального інтересу в процесі географічних спостережень, розв'язання конкретних практичних завдань різного характеру, самостійного набуття нових знань;

- сприяння національно-патриотичному, екологічному, морально-етичному, естетичному вихованню.

Знайомлення учнів із новими, невідомими об'єктами й явищами природи на уроках географії відбувається у безупинному порівнянні їхніх ознак і властивостей з відповідними об'єктами навколишнього середовища. Разом з тим є і зворотнє явище: суттєво розширивши коло географічних уявлень і понять під час вивчення шкільних географічних курсів учні повертаються до краєзнавчого вивчення історії місцевості, природи, населення, господарства рідного краю [7].

Дослідження М. Кузнецової показали, грамотно організований корекційно-виховний процес забезпечує не лише більшу ефективність протікання та кінцевого результату навчальної роботи з географії в спеціальній школі й позитивно впливає на психічну та емоційно-вольову сферу учнів з ІІ.

У процесі вивчення географії учні з ІІ навчаються пізнавати природні явища в їхньому причинному зв'язку та постійній взаємодії, у них розвивається спостережливість, увага, пам'ять, абстрактне мислення, збагачується уява. Корекційний вплив зростає за умови використання диференційованого підходу до учнів, пред'явленням їм різних вимог до знань залежно від їх загального розвитку та індивідуальних можливостей засвоєння навчального матеріалу. Учні з ІІ необхідно більше уваги приділяти індивідуальному підходу, бажано домашнє і класнє завдання диференціювати за рівнем складності, за індивідуальними можливостями учнів, забезпечивши посилену практичну діяльність.

Вивчення географії передбачає активне функціонування таких найважливіших психічних процесів, як мислення, пам'ять, мова, уява, тощо. Використовуються спеціальні прийоми роботи, спрямовані на корекцію порушень і подальший розвиток цих процесів: складання характеристик досліджуваних об'єктів і місцевостей, умовні «подорожі» по карті, заповнення таблиць, схем, контурних карт тощо.

Зміст географічного матеріалу викликає у школярів з ІІ зацікавленість. Стійкий інтерес є сприятливою умовою для активізації уваги учнів, підвищення їхньої пізнавальної активності, продуктивності розумових операцій, кращого запам'ятовування матеріалу, допомагає формуванню цілеспрямованості та послідовності в навчальній діяльності.

Географія допомагає учням з ІІ створити географічний світогляд, стимулює в них інтерес до природного та соціального різноманіття, формує позитивне ставлення до навколишнього середовища. Завдяки дидактичним іграм, які використовуються на уроках, підвищується ефективність навчання та

його корекційна спрямованість. Ігри допомагають зосередити увагу, волю, учні допомагають один одному, перевіряють знання і водночас підвищують інтерес до географії як предмета [6].

В. Синьов зазначив, що формування у школярів системи елементарних, але правильних і чітких знань з географії, необхідних у подальшому для розуміння оперативної інформації господарського характеру є вагомим освітнім і практичним завданням курсу географії в цілому. Важливим корекційним завданням уроків географії є коригування уявлень учнів про об'єкти і явища природи, розширення їх запасу і систематизація. Особливу увагу слід звернути на розвиток просторових уявлень дітей, на формування навичок просторової орієнтації.

Вивчення географічної карти учнями з ІІІ, спрямоване не лишена запам'ятовування учнями розташування досліджуваних об'єктів, а також виконує корекційне значення: сприяє просторовому орієнтуванню розвитку в учнів з ІІІ. Корекційна значущість цього зростає при вивченні того регіону, в якому живуть учні. Збагачення словника учнів новими словами, термінами, виразами значною мірою допомагає їхньому мовленнєвому розвитку [8].

Для запам'ятовування значної кількості «географічної номенклатури», головним чином назв конкретних об'єктів, передбачається активне функціонування процесів пам'яті. Важливо забезпечити правильні умови для розвитку логічної пам'яті дітей з ІІІ на уроках географії, що досягається, зокрема, завданнями на встановлення різноманітних зв'язків між об'єктами, що вивчаються. Також одним із завдань корекційної роботи при навчанні географії школярів з ІІІ є розвиток їхнього логічного мислення.

Ефективність розв'язання саме цього завдання головним чином визначає власне успіх всього корекційного впливу. Абстрактне мислення учнів з ІІІ багато в чому розвивається завдяки поступовому переходу від конкретно-натуральної і образної наочності до символічної: мапи, плани, глобус, тощо.

Реалізуючи в процесі викладання такі важливі дидактичні принципи, як науковість навчання, свідомість і активність учнів, міцність засвоєння знань, необхідно проводити роботу з вивчення причинно-наслідкових залежностей між явищами природи. В. Синьов довів, що за правильною її організації у школярів формується системність знань і мислення, вони привчаються міркувати, робити висновки, доводити їхню правильність.

Недостатність географічних уявлень учнів з ІІІ значною мірою піддається корекції за дотримання певних педагогічних умов. Головними з них є активізація пізнавальної діяльності на уроках географії, різнобічність ознайомлення з географічними об'єктами, правильне поєднання різних наочних,

словесних і практичних засобів навчання. Практичні роботи і вправи для учнів відіграють важливу роль у формуванні в них географічних уявлень; особливо корисними є моделювання,

постановка нескладних дослідів, виготовлення макетів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, основними освітніми завданнями курсу географії спеціальної школи є формування фізико-географічних, соціально-економічних знань учнів у комплексному їх розумінні.

Головними компонентами навчально-методичного комплексу з курсу географії є навчальна програма та підручник. Зміст і структура діючої програми з географії забезпечує формування в розумово відсталих школярів знань про природні умови і ресурси України, їх комплексне і раціональне використання, економіко-географічне положення країни, галузеву структуру народного господарства; сприяє вихованню національної самосвідомості, набуттю навичок адаптації, розширює знання старшокласників з профорієнтації.

Аналіз літературних джерел з проблеми дослідження дозволяє нам зробити такі висновки:

- географія як предмет має цінне підґрунтя для розвитку учнів в цілому;

- науково-методичне забезпечення географії має різноманітний арсенал засобів, методів та прийомів для успішного засвоєння географічної інформації;

- уроки географії для учнів з ІІІ набувають не лише освітнього, а й виразного корекційно-розвивального значення;

- сприймання географічного матеріалу в учнів з ІІІ пов'язане із функціонуванням вищих психічних процесів, тому й завдання потрібно добирати з опорою не лише на рівень актуального, а й перспективного на зону найближчого розвитку;

- вчителю потрібно урізноманітнювати види діяльності на уроці з дітьми з ІІІ, а також застосувати такі засоби, які сприятимуть цілісному та адекватному засвоєнню програмового матеріалу;

- використовувати нестандартні уроки з метою активізації пізнавальної активності учнів з ІІІ під час освітнього процесу.

Це дасть можливість правильно організувати диференційований і індивідуальний підхід до дитини, визначити оптимальні шляхи і перспективи її розвитку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ампілова Л. П., Шульженко Л. С., Шахов Ю. І. Диференціація географічної освіти та її органічний зв'язок з національною історією, мовою, культурою. Проблеми географічної освіти в Україні. Тез. доп./Ред. кол. П. Г. Шищенко /відп. ред./ та ін. Київ, 1993. С. 102–103.
2. В. О. Липа, Л. К. Одинченко Географія України. Підручник для 9 класу допоміжної школи. К.: Благовіст, 2004.
3. Зміст та корекційна спрямованість вивчення географії в допоміжній школі: Наук.-метод. посібник / Укл. В. О. Липа. К.: ІЗМН, 1996. С. 52 с
4. Програми з географії для 5-9 класів допоміжної школи. К., 2014.
5. Процик І. Г. Навчально-матеріальна база для вивчення шкільної географії. Метод. Рекомендації. Тернопіль, 2001. С. 68 с.
6. Проскурняк О. І., Коваленко В. С. Спеціальні методики викладання дисциплін природничо-географічного та історичного циклу : навч. метод. посіб. Харків : Стиль-Издат, 2017. 216 с.

7. Синёв В. Н., Стожок Л. С. Коррекционная работа на уроках географии и естествознания во вспомогательной школе. К.: Рад. школа, 1977.

8. Товстоган В. С. Основи географії зі спец методикою викладання: Навчально-методичні рекомендації до лабораторних занять. Херсон: ХДУ, 2004. 12 с.

9. Топузов О. М. Поняття розвитку самостійного творчого мислення в дидактиці географії. «Педагогіка і психологія», 1997, № 2 С. 43–48.

REFERENCES

1. Ampilova, L. P., Shulzhenko, L. S., Shakhov, Yu. I. (1993). Dyferentsiatsiia heohrafichnoi osvity ta yii orhanichniy zviazok z natsionalnoi istoriieiu, movoiu, kulturoiu. Problemy heohrafichnoi osvity v Ukraini. [Differentiation of geographic education and its organic connection with national history, language, and culture. Problems of geographic education in Ukraine]. Tez.dop./Red.kol. P. H. Shyshchenko /vidp.red/ ta in. Kyiv, S. 102–103. [in Ukrainian]

2. V. O. Lyra, L. K. Odyuchenko. (2004). Heohrafiia Ukrainy. Pidruchnyk dlia 9 klasu dopomizhnoi shkoly.[Geography of Ukraine. Textbook for the 9th grade of the auxiliary school]. K.: Blahovist. [in Ukrainian]

3. Zmist ta korektsiina spriamovanist vyvchennia heohrafiy v dopomizhnii shkoli: Nauk.-metod posibnyk. (1996). [The content and corrective focus of studying geography in an auxiliary school: Scientific method manual]. Ukl. V. O. Lyra. K.: IZMN, 52 s. [in Ukrainian]

4. Prohramy z heohrafiy dlia 5-9 klasiv dopomizhnoi shkoly. (2014). [Geography programs for 5-9 grades of secondary school]. K. [in Ukrainian]

5. Protsyk, I. H. (2001). Navchalno-materialna baza dlia vyvchennia shkilnoi heohrafiy.[Educational and material base for studying school geography.] Metod. Rekomendatsii. – Ternopil : SMT " Aston", 68 s. [in Ukrainian]

6. Proskurniak, O. I., Kovalenko, V. Y. (2017). Spetsialni metodyky vykladannia dystsyplin pryrodnycho-heohrafichnoho ta istorychnoho tsykladu [Special methods of teaching natural-geographical and historical cycle subjects] : navch. metod. posib. Kharkiv : Styl-Yzdat. 216 s. [in Ukrainian]

7. Synëv, V. N., Stozhok L. S. (1977). Korrektsionnaia rabota na urokakh heohrafiy y estestvoznaniia vo vspomohatelnoi shkole. [Corrective work in the lessons of geography and natural science in the auxiliary school]. K.: Rad. Shkola. [in Ukrainian]

8. Tovstohan, B. C. (2004). Osnovy heohrafiy zi spets metodykoiu vykladannia : Navchalno-metodychni rekomendatsii do laboratornykh zaniat [Basics of geography with special teaching methods: Educational and methodological

recommendations for laboratory classe]. Kherson : KhDU, 12 s. [in Ukrainian]

9. Topuzov, O. M. (1997). Poniattia rozvytku samostiinoho tvorchoho myslennia v dydaktytsi heohrafiy. «Pedahohika i psykholohiia» [The concept of the development of independent creative thinking in didactics of geography. "Pedagogy and psychology"], № 2. S.43–48. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЗАВИТРЕНКО Долорес Жораївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: інклюзивний підхід при викладанні спеціальних методик.

БЕРЕЗЕНКО Наталія Олегівна – здобувач кафедри кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: підручники для інклюзивної освіти, активні методи навчання в інклюзивній освіті.

НАГОРНА Олена Василівна - кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: спеціальна освіта, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, технології інклюзивного навчання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

ZAVITRENKO Dolores Zhoraiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Special Education of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: an inclusive approach in teaching special techniques.

BEREZENKO Natalia Olegivna – is a Post-Graduate Student of the Department of Pedagogy and Special Education of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: textbooks for inclusive education, active methods of learning in inclusive education.

NAHORNA Olena Vasylivna- Candidate of Pedagogical Sciences, senior teacher of the Department of Special Education and Human Health of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: special education, inclusive education, children with special educational needs, technologies of inclusive education.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2024 р.

УДК 378

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-213-146-151

КАБИШ Марина Юрївна –

кандидат філологічних наук,

докторантка Інституту професійної освіти НАПН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0454-6065>

e-mail: marinkabysh@gmail.com

ЦІЛІ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ДИСЦИПЛІН ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Світовий та вітчизняний досвід свідчить, що принципові позитивні зміни в освітній системі нездійсненні доти, доки не відбувається адекватного підвищення якості професійної діяльності викладачів, що виявляється у їхній педагогічній майстерності. На всіх етапах розвитку освіти проблема формування та розвитку педагогічної майстерності була і залишається однією із ключових, тому що ефективність навчання та виховання підрастаючого покоління, підготовка фахівців перебуває у прямій залежності від готовності та здатності викладача виконувати свої педагогічні функції. У зв'язку з цим особлива увага зосереджена на проблемі розвитку педагогічної майстерності викладача. Актуальність досліджуваної проблеми потребує визначення її об'єктування цілей розвитку педагогічної майстерності викладача загалом освітніх дисциплін закладу професійної освіти. Високі соціальні вимоги до особистості викладача потребують від нього стратегічного мислення, бачення перспектив модернізації освітнього процесу, умінь ставити перед собою цілі і завдання та вчасно і ефективно їх досягати.